

Tudományos élet.

Könyv a magyar őstörténetről. — Szent Imre cluny-i szellem, Szent László ismeretlen legendája. — Erdélyi tudományos iratok.

A homályos és mégis oly vonzó magyar őstörténet egy új és korszakos munkával gyarapodott: megjelent a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában Németh Gyula könyve, *A honfoglaló magyarság kialakulása*.

Ez a könyv újra azt bizonyítja, hogy a magyar őstörténethez igazán csak az orientalista nyúlhat, mert ott, ahol a történeti források hiányzanak vagy nagyon hiányosak, csak a nyelvészet segítheti tovább a kutatót. A budapesti egyetem kiváló orientalistájának sikerült is a nála megszkott szigorú nyelvészeti és filológiai módszer segítségével egészen új világításba helyezni a magyarság kialakulását s amit eddig nem reméltünk: pozitív adatokra és világos következtetésekre építenie oly korszakokban is, amelyekben idáig csak homályos feltevések kalauzolták a kutatást. A tapogatózások hosszú sorozata ér véget Németh Gyula könyvével; az összes eddig felmerült adatok megtalálják benne a maguk kritikai megvilágítását és szervesen illeszkednek egy teljes, összefüggő történeti képbe.

Legelőbb azt érteti meg a szerző, mi módon történt az euró-ázsiai síkságon egy-egy nomád nép kialakulása. Gyönyörűen mutatja meg, egy-egy ilyen törzsszervezet milyen laza keretek között jön létre, milyen könnyen nőhet nagy és félelmetes birodalomná és mily könnyen foszlik széjjel elemeire. A magyarság kialakulásában is többször találkozunk ilyen bomlási jelenségekkel, hiszen a magyarság egy ré-

sze a mai Baskardiába a *Magna Hungariába* (itt a *nagy* szó, mint az újabb kutatás megállapította *ósil*, *igazil* jelent) szakad, egy másik csoport pedig a besenyők támadása következtében keletre, Perzsia vidékére menekül és *szavardi* néven él tovább, mely név azonos a honfoglaló magyarok közt előforduló *Zuárd* személynévvel.

Igy került maga a kialakulófélben levő magyarság is az egymásután feltornyosuló és aztán újra szétbomló törzsszervezetek körébe. Így voltak a magyarok az onogur birodalom részei, melytől az *ungri* és evvel rokon európai nevéket nyerték, majd a *szabir* törzsalakulat hatáskörébe, melynek bizonyítéka a fent idézett töredékmagyarság, majd a *türkök* birodalmába, honnan a bizánci írók *türk* népneve származott, melyről Németh Gyula bebizonyítja, hogy nem etnikai elnevezés, mint eddig gondolták. A *kazár* birodalom közösségébe is belekerült a magyarság, nemkülönben a *hunnak* nevezett törzsszervezetbe, melynek már aztán mondai emlékei is vannak. (Persze nem szabad itt az egész hunkrónikára gondolnunk.)

Legszebb fejezete a könyvnek, melyben Németh Gyula a magyar törzsnemek alapján vázolja a magyarság kialakulását. A kialakulás magva a *magyar* (Megyer, Mogyeri) törzs, mely nevét nem valami Mogyer nevű híresebb vezértől nyerte, mint sokáig hitték: megfordítva a történelemben előforduló *Mugeris* vezér vette át a törzsnévet, mert Németh Gyula meggyőzően igazolja, hogy a törökségben törzsnemek személynemekből sohasem keletkeznek. A magyar név előtagja *magy* azonos avval a szóval, melyet

a vogulok sajátmaguk megjelölésére használnak, a szó második fele pedig a török *er, eri* «férfi» jelentésű szó. A *Nyék* törzs, mint ezt Németh kimutatja, valami később csatlakozó határőrző törzs neve (nyék = határ), ugyanilyen védőtörzset alkottak a történelmi időben csatlakozó kabarok (v. sz. a székelyek ősei). Kürtgyarmat, Tarján, Jenő, Kér tipikusan török törzsi nevek, Keszi pedig töredéket jelent s így a sorrendet is tekintetbe véve, joggal tekinthető az előbbi négy után csatlakozó néptöredéknek (a Kürtgyarmat név alatt egy kettős néptörzs neve rejlik). Végül Németh Gyula kimondja, hogy a magyarság egy nagy finn-ugor és 6—8 török törzs egyesüléséből keletkezett. Persze ez az összeolvadás nem egy bizonyos alkalommal, ünnepélyes keretek között történt; az Európában megjelenő magyarság törzsszervezete egy igen tarka, bonyolult processus eredménye, melynek egyes fázisai a kabar csatlakozás kivételével ismeretlenek.

Számos más részleteredménnyel lett még gazdagabb a magyar őstörténeti kutatás Németh Gyula kutatásai következtében. Így kétségtelenül megállapítja, hogy Árpád után a magyarok közt sokan még két nyelven beszéltek, a magyar mellett a bolgár-török nyelv is használatos volt; pl. egyszerre találjuk meg Árpád családjában a magyar Ézelő (inyenc) és az ugyanazt jelentő bolgár-török Jutocsa nevet. Roppant érdekes, amit a görög történetíróknak egy a VI. századra vonatkozó elbeszéléséről megállapít: az elbeszélésben előforduló hun királyokról sikerül neki valószínűvé tenni, hogy egyikükben *Gordasban* egy *Ugorda*, másikukban *Mougerisben* pedig egy *Mogyeri* nevű magyar vezér neve rejlik és a Kercset megtámadó hunok nem mások, mint a kaukázusi magyarok. Így hát már a VI. századra nyúlik vissza a magyarok első bizánci említése és ki tudja még a különféle

türk, szavir, bulgár, akacir és onogur nevek hányszor rejtenek *magyar* eseményeket: hiszen ezek a népnevek nem etnikai, hanem politikai egységeket jelentenek e korban s könnyen vándorolnak egy-egy törzsszervezet egyik tagjáról a másikra.

Kétségtelen, hogy a magyar őstörténetről ilyen módszeres, világos és amellet gazdag eredményű könyv még nem jelent meg. Reméljük tehát, hogy miután így, könyvförmában, a nagyközönségnek is hozzáférhető alakban jelent meg, talán nem egy ábrándos vagy eszelős dilettáns turáni «őstörténész» lemond e könyv olvasása után arról, hogy képtelen fantazmagóriáival a közvélemény tisztánlátását tovább is zavarja. Viszont a közönség is, mely majd jobban látja, milyen módszerekkel lehet itt csak a kutatást előbbre vinni, talán mind jobban lenézi a tudomány avatatlan kontárjait.

A korábbi kutatáshoz képest Németh Gyula könyve nem jelent forradalmat: szerves, józan, leleményes egységbe foglalása és kiegészítése mindannak, amit a kutatás (Szinyei József, Munkácsi Bernát, Nagy Géza, Gombocz Zoltán, Zichy István, Moravcsik Gyula, Hóman Bálint stb.) régen s újabban összegyűjtött és sejteni engedett. Az ő műve olyan szintézis, melyben minden korábbi gondolat, ha helyes alapon állt, megtalálja a maga helyét: s e mellett az olvasó érzése az, hogy egy gyökeresen eredeti, termékenyen kritikai szellem alkotásába merült belé.

*

A számos Szent Imre-előadás közül magasan kiemelkedik tudományos fel fogásával Hóman Bálint előadása, melyet a Szent István-Akadémia ünnepi ülésén tartott. Hómannak sikerült újat mondani a magyar történelem e rokonszenves, de halovány vonásokban megőrzött alakjáról s főleg sikerült neki a mai szemmel oly súlyos

nak érzett történeti ellenmondást : a dinasztikus érdek és az aszketikus fogadalom közötti ellentétet megértetni. Hóman a kronológiából, Szt. Gellért és Szt. István életrajzi adataiból valószínűvé teszi, hogy Szent Istvánnak Imre nemcsak nem elsőszülöttje volt, hanem azt is, hogy az elsőszülött, kit talán Ottónak hívtak, csak később, serdülő ifjú korában halt meg. Így érthető, hogy a szentéletű Gizella királyné, ki szintén csak vallása érdekében mondott le korábbi szerzetesi fogadalmáról és ment hozzá a magyar fejedelemhez, Imre fiát szerzetesnek nevelte és Szent Gellért gondjaira bízta, hiszen családjában ez életszentség uralkodó eszmény volt és édes testvére Henrik is szűzi tisztasággal emelkedett a szentek sorába. Mikor aztán Imre egyedül maradt István fiai közül, elfogadta a trónöröklést, már csak azért is, nehogy az ország a pogány Vászoly kezére jusson. De megmaradt benne továbbra is szerzetesi életideálja, mely akkorában még nem állt éles ellentétben az udvari étellel, hiszen a fényes udvari élet még ekkorában Magyarországon ismeretlen volt. Gizella is legszívesebben veszp-rémi apácai körében időzött, szent tárgyak készítésével foglalkozva. Hóman ezután a többi történeti adatot veszi kritikai rostára és megállapítja, hogy Imre feleségének kilétéről semmi bizonyosat nem tudunk. Érdekesen vázolta még az Imre-kultusz árpád-kori történetét és hangsúlyozta, hogy Imre történeti jelentősége abban áll, hogy megszemélyesítője a harmadik nemzedéknek, mely Géza félkereszténysége és István kortársainak valóságos meggyőződésű, de politikai értékű megtérése után, a keresztény gondolatot önmagáért, a benne rejlő nagy eszményekért vallotta magáénak. Imre így lehet a mai nemzedék számára is aktuális a keresztény etikán alapuló életeszmény követésében, az önmegtagadásig menő kötelességteljesítésben.

Hóman előadásához mintegy a szellemi udvart egyik volt tanítványa, Galla Ferenc plébános rajzolta meg, a Szent István Akadémián minap bemutatott tanulmányában. A magyarok megtérésének és a cluny-i reformszellemnek összefüggéseit világította meg és részleteiben is igazolta azt a tételt, hogy minden, ami a magyarság megtérését elősegítette, valami módon a cluny-i nagy keresztény renaissance-szellemmel függ össze. Ebben a szemlében nevelkedett már Guibert apát, ki Gembloux mellett elsőnek kísérelte meg a Flandriát pusztító magyarok megtérítését, legendája szerint némi sikerrel. De Pilgrim passauai püspök is, kiről a magyar történetírók aránylag kedvezőtlen képet szeretnek festeni, tulajdonképpen nagystílű, szentéletű egyházfőedelem volt, ki temérdek káptalant, iskolát, kolostort alapít s kit kortársai szentnek tartanak. Ő a cluny-i eszmény *apostoli feladatát* valósította meg életében. Viszont Szent Wolfgang, ki a magyarok térítésére indul, eredetileg a cluny-i kolostorideálnak, az önsanyargatásnak akarta szentelni életét. Majd mint regensburgi püspök Cluny-hez igazodva charitatív társulatokat alapít, behozza az «éjjeli csendet». Ő neveli Gizellát és testvérét Szent Henriket az aszketikus életideálra és neveltjével Magyarországra importálja a clunyi aszketizmust. István mesteréről, prágai Szent Adalbertől köztudomású, hogy szintén a cluny-i szellem hatása alatt lesz térítővé és szomjuhozza a mártíromságot, mely a poroszok között el is éri. A magyar Szent Mórról tudjuk, hogy szerette az éjjeli zsolozsmákat és bevezette az éjjeli csendtartást, melyet Cluny előírt. Szent Gellértről is feljegyezte a legenda, hogy éjjel felkél, imádkozik és a zsolozsmákat könnyezve olvassa. Ez a «könynyező» olvasás is Cluny nyomán terjed el mindenütt Európában. Ugyanígy a Szent Szűz tisztelete is : Szent

Imre, Gellért tanítványa Mária oltárán teszi le fogadalmát és benne is környezetének, családjának szent, askétikus lelkisége nyilatkozik meg. István is a Szent Szűznek ajánlja fel országát.

Azok, akik a szellemtörténeti módszert megmosolyogják, itt is láthatják, hogy a történelmi adatok csodálatos egységbe sorakoznak, mihelyt sikerül az általános, a kort átszellemezítő eszményre rámutatni.

*

Szent László király ismerellen legendája című tanulmányában Lukcsics Pál egy már eddig is ismert, de még eléggé nem méltatott vatikáni kézirat fontosságára hívja fel a figyelmet. Ez a vatikáni kézirat tulajdonképpen egy miniatűrgyűjtemény, melyben sok más szent életével együtt Szent Imre, Szent Gellért és Szent László legendáját is megtaláljuk — képekben. De míg a két első szent képei már ismert legenda-változatokat illusztrálnak, a Szent Lászlót ábrázoló képek egy olyan legendára támaszkodnak, mely mind-egyedül ismert, de melynek hatását krónikáinkban is megtaláljuk. Különösen kidomborodhatott e legendában Szent László ördögűző szerepe, melyre Lukcsics megállapítása szerint csak a dubnici krónikában történik halvány célzás. Az érdekes tanulmány függelékében még két XIII. századi magyarországi szentbeszédet is közöl a szerző, melynek egyikét valószínűleg Benedek váradi püspök mondotta el Szent László városában Szent Lászlóról.

*

Néhány okos tanulmányt kaptunk Erdélyből. Boros Fortunát, az Erdélyi Katolikus Akadémián tartott felolvasásában az erdélyi katolicizmus jogi helyzetének történetét vázolja, igen szépen mutatva ki, hogy a fejedelmek alatt bizony Erdély nem volt a vallás-szabadság hazája, mert hiszen a románoknak püspökük is volt, ők azonban se

nem választhattak, se nem kaphattak püspököt. A vikáriusok alatt pedig a kapcsolat a nép és a Szentszék között nagyon meglazult s a hitélet veszedelmes ingadozásoknak volt kitéve. A székelyföldi katolicizmus aztán megteremtette magának sajátos szervét, az autonóm katolikus státust, mellyel az erdélyi katolikus lakosság hiányzó hierarchiáját igyekezett pótolni s mely mind a mai napig megmaradt az erdélyi katolikus hitélet kerete gyanánt. Egy másik tanulmányban Kántor Lajos az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémáit világítja meg s rövid történeti bevezetés után részletesen ismerteti azt a küzdelmet, melyet az erdélyi magyarság folytat a régi gyűjteményekben, alapítványokban gazdag egyesület magyar jellegének fenntartásáért a román hatóságokkal, melyek román tagbelépésekkel, irredenta vádakkal, jogsértésekkel igyekeznek terrorizálni a magára maradt szegény erdélyi magyar társadalmat. György Lajos néhány XIX. század elejéről származó francia-magyar regényfordítást állít, igen helyesen, a XVIII. század végi francia hellénizmus folyamatába (*A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben.*) Az erdélyi magyarságot is elragadta, mint a franciákat, Barthélemy abbé Anarcharsisa, Lantier Antenorja és az antik világnak több más hasonló regényben feltárt képe.

Ezt a klasszikus archeológiai és történeti lelkesedést nálunk a nemzeti romantizmus lohasztja le; Kazinczy nemzedékének klasszikus eszményeit a magyar történelmi múlt emlékei teljesen elfeledtetik.

Eckhardt Sándor.

Színházi szemle.

Költői művek «alkalmi»-ságában mi pejorativ árnyalatot világért sem érünk. Mikor a multnak valamely ki-magasló alakjára — habár csak a kerekszám esetlegességéből is — a